

L'OBRA ARQUITECTÒNICA DE FRANCESC CASAS LLOMPART (1905-1977) A INCA

BARTOMEU MARTÍNEZ OLIVER

INTRODUCCIÓ

La perspectiva científica i d'investigació que aporta la història local a través de temes concrets en les darreres dècades del nostre segle ha contribuït, sens dubte, a aprofundir i a ampliar el coneixement del passat, a respondre nous interrogants i a plantejar noves qüestions.

Aquest estudi que els vull presentar significa la recuperació de la memòria de l'arquitecte¹ Francesc Casas i Llopart pel que fa a la seva obra arquitectònica a la ciutat d'Inca.

Els monuments actuen com a símbols i emblemes del que es considera la història de la ciutat. En el cas que s'analitzarà, l'habitatge de Can Beltran de l'any 1939, essent el seu promotor el senyor don Antoni Beltran i Ramon, és el reflex més directe que el patrimoni historicoartístic durant els anys trenta del nostre segle fou determinant en la morfologia de noves edificacions.

No tothom pot viure en una casa d'estil o en un habitatge amb caràcter estètic. Per tant, aquelles persones que puguin gaudir d'aquest privilegi han de ser ben conscients de la llar on habiten.

L'objectiu principal és descobrir, dintre de les tendències urbanístiques i arquitectòniques del segle XX, l'arquitectura racionalista encabida dins el moviment modern. De fet, és en aquesta època que correspon al període d'entreguerres (1918-1940) quan es van gestar en el seny de les avantguardes culturals europees, unes idees progressistes i innovadores com l'arquitectura racionalista de Francesc Casas. El que interessa a l'historiador de l'art principalment és el significat que pretenien comunicar les obres de Casas quan van ser realitzades. L'art, com manifestava Casas, és una necessitat social, ja que l'home necessita compartir i comunicar-se, i a mes, comprendre i dominar la realitat per poder transformar-la i progressar. Des del punt de vista estilístic, l'arquitectura mallorquina a les acaballes del segle XIX té per característiques la seva inclusió dins de dos grans corrents: l'eclèctic i l'historicista.

¹ Aquesta terminologia específica del camp de l'arquitectura fou utilitzada a l'estudi del professor Josep Morata i Socas en el seu llibre *La memoria del arquitecto*, publicat a Palma per l'editor Guillermo Canals a l'any 1990 (1ª edició).

Ambdós havien assolit llur formulació concreta a partir de la restauració borbònica, malgrat alguns antecedents² durant el període revolucionari i fins i tot durant l'època isabelina.

L'Historicisme es divideix en dues branques:

* la gòtica

* la clàssica

Miquel Seguí i Aznar³ comença el seu estudi de l'estil racionalista a les Illes Balears fent èmfasi en el procés d'origen i de per què es va arribar a gestar aquest llenguatge. L'any de 1717, data del Decret de Nova Planta, va significar per a les illes la consolidació de la dependència respecte de l'Estat espanyol. Aquest decret, que suprimia les lleis, constitucions, etc., de tots els Països Catalans sota el poder del monarca Felip V, va produir, com indica Sebastià Serra⁴, "un exarcerbamiento de la fiscalidad, levas militares, cargos castellanos y la castellanización forzosa de la población, muy fuerte a partir de la década de los años 60."

El punt de partida de la recuperació de la identitat de les illes es va produir en el context de la Renaixença (1840), com també va ocórrer a Catalunya. A l'àmbit català, la Renaixença va suposar un renaixement a tots els nivells, polític, econòmic, cultural, artístic, literari i lingüístic, mentre que a Mallorca fou un fet estrictament literari minoritari.

La llengua que se seguia parlant de forma col·loquial s'havia anat perdent de manera fulminant en el camp literari; és en aquest ambient en el qual s'inicia la Renaixença. El culte a les relíquies del passat, el gust pels estudis de la història local i el gran respecte per tot allò destacable de la cultura autòctona van traçar tots els camins d'aquest renaixement literari. Aquest procés regionalista que hem explicat anteriorment es va veure tallat d'una manera molt brusca a l'any 1936, on una duríssima repressió va amenaçar tots els simpatitzants de l'esquerra i del regionalisme.

El Regionalisme arquitectònic va suposar una resposta que ja havia fet el modernisme als diferents problemes que havia plantejat l'arquitectura espanyola de l'època i que van derivar de la incapacitat creativa a la qual havia arribat l'eclecticisme del segle XIX. L'arquitectura del regionalisme parteix dels estils històrics originals, no tipificats per tal d'aconseguir, a través de la seva acurada anàlisi, un ordre arquitectònic regional.

Així, podem dir finalment que l'època del Regionalisme arquitectònic no es tanca sols a l'illa, com va passar a altres indrets espanyols, en el període de la Dictadura, sinó que continua durant els anys de la guerra, en els quals l'activitat constructiva és de certa importància, fins a arribar a enllaçar amb el Regionalisme de postguerra. Pel que fa a l'explicació detallada de les característiques més importants de la variant a Mallorca, hem d'assenyalar que el Regionalisme arquitectònic és historicista i localista.

² Cal destacar que Miquel Seguí i Aznar a l'article "Arquitectura" de diversos autors, *Cent Anys d'Història de les Balears*, Palma, "Sa Nostra"-Salvat, p.140, ens informa que els antecedents més importants són especialment els que fan referència a la línia historicista.

³ Seguí Aznar, Miquel, op. cit., pp. 119-124.

⁴ Aquesta cita està extreta del llibre de Miquel Seguí citat anteriorment, que alhora la va recollir a l'estudi de S. Serra titulat *La Identidad Balear*.

Per tant, podem afirmar que als voltants de 1927, encara que la majoria d'obres van seguir una línia tradicional, es comença a notar aquesta influència de França mitjançant la plasmació de la idea de simplificació estilística; l'ornamentació es va reduint de manera vertiginosa tant a l'interior com a l'exterior dels edificis i, sobretot, observam una certa evolució en el clima constructiu tradicional, ja que adopta en molts edificis els pilars de formigó o ciment.

El repertori Decó es va utilitzar en la decoració interior d'establiments públics com restaurants, bars, cinemes, sales de festa, com per exemple el cas del Cinema-Bar Mercantil d'Inca.

Les primeres obres del Racionalisme local apareixen datades a la dècada dels anys trenta, cap al 1931 concretament, és a dir, cinc mesos després de la constitució del GATE-PAC com a grup.⁵

Per la seva part Guillem Forteza també va fer referències a l'arquitectura francesa en un article publicat al 1928 i titulat "Les innovacions de l'Arquitectura", fruit de la seva devoció pel passat i la tradició⁶: "Le Corbusier és més que un innovador de l'arquitectura, un enginyer i un urbanista que ha intentat resoldre els problemes que l'aglomeració crea en les grans capitals.

La seva frase 'la casa és una màquina d'habitar' és una expressió que sintetitza en certa manera les condicions de confort i d'higiene que ha de reunir una habitació."

Aquests contactes van influir en la tasca arquitectònica i ideològica dels arquitectes locals, especialment en el llenguatge racionalista de Francesc Casas i Llopart, que en aquelles contrades estava estudiant a Barcelona. Una de les cites que més va impressionar Casas va ser la següent⁷: "No volem problemes de forma, sinó únicament de construcció. La forma no existeix per ella mateixa. La forma, considerada com un fi, desemboca en el formalisme que nosaltres rebutgem. Aquesta ha de ser l'essència del Racionalisme."

A Mallorca, ni la rebel·lió triomfant des dels primers dies, ni el del final de la guerra, van suposar el tall amb el Racionalisme. Els arquitectes mallorquins com Francesc Casas, en la seva major part no compromesos políticament, van seguir alternant, en els anys de la guerra i en els primers de la postguerra, el Racionalisme i el Regionalisme, sense renunciar a altres llenguatges propis de l'arquitectura del nou règim.

A l'hora d'establir les pautes essencials del Racionalisme arquitectònic a l'illa convé diferenciar d'una manera clara els arquitectes locals i els que procedeixen de l'àrea cultural catalana, encara que les diferències són mínimes, llevat d'alguna diferència puntual quant al material de tradició autòctona.

5 Miquel Seguí ens apunta que encara que es tingui constància que amb anterioritat hi ha exemples racionalistes a la Península, podem afirmar que el desenvolupament del Racionalisme a l'illa es produeix seguint les pautes del Racionalisme ortodox espanyol o peninsular.

6 Forteza, Guillem, "Les innovacions de l'arquitectura" a *La Nostra Terra*, número 8, Ciutat de Mallorca, agost de 1928, p. 316.

7 Benévolo, Leonardo, *La Arquitectura Moderna*, Barcelona, Editorial Gustavo Gili, 1979, p. 213.

El Racionalisme a Mallorca no tan sols va tenir una definició arquitectònica sinó que també va fer referència a qüestions econòmiques com la reducció del cost de materials, el millor aprofitament del terreny, així com també preocupacions socials com la dificultat de resoldre els problemes de manca d'habitatges, de centres sanitaris, d'escoles, sobretot per a les classes menys afavorides; i les pròpiament arquitectòniques com per exemple, la distribució dels interiors i els materials constructius.

El Racionalisme es va reduir simplement en moltes construccions a la fisonomia exterior com:

1. simplicitat formal
2. joc volumètric
3. finestres corregudes o de cantó
4. utilització de persianes enrotllables
5. tancaments de "guillotina"
6. baranes de tubs metàl·lics
7. coberta plana

La utilització dels sistemes de construcció tradicionals com les cobertes de fusta o els murs de marès, es justifica per l'absència de certs materials com el ferro i l'acer, necessaris per a les estructures racionalistes.

El purisme racionalista en el disseny dels exteriors no només es va veure alterat pels elements de tendència avantguardista (Sezession, Art Decó), sinó també pels elements de caràcter tradicional, com les balustrades, columnes, cornises o cobertes de teules.

NOTES BIOGRÀFIQUES

Francesc d'Asís Casas Llompart (Palma 1905-Illetes, Calvià 1977) va néixer a Palma el dia 21 d'octubre de 1905 en el número 5 del carrer de Miramar, i era el menor de tres germans. La seva família, de posició acomodada, va posseir una naviliera local, i el seu pare treballava com a capità en un dels seus vaixells.⁸

Després de realitzar els estudis de batxillerat a l'institut de Palma, va finalitzar al juny de 1921 i es va traslladar a Madrid, on va iniciar la seva carrera d'Arquitectura en el curs de 1921-1922. Posteriorment, la va continuar a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona, on va obtenir la titulació professional el 13 d'agost de l'any 1929. La seva estada a Catalunya va coincidir amb la gestació del moviment del GATEPAC, i tengué ocasió de relacionar-se amb alguns dels que van ser més tard membres destacats del grup com Josep Lluís Sert, Josep Torres i Clavé, etc. L'esclat de la Guerra Civil el va sorprendre a l'illa, encara que va seguir la seva feina com a arquitecte i pogué participar en obres d'envergadura com el Palau

⁸ Miquel Seguí ens informa que les dades biogràfiques han estat proporcionades per Aina Maria Llopis, vídua de l'arquitecte, una tarda a la residència d'Illetes anomenada Los Nopales. Convé tenir en compte l'estudi que li dedica aquest historiador de l'art a la revista *D.A.* amb el títol: "La obra de Francisco Casas en la Mallorca de los años treinta", Palma, Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears, Taller Gràfic Ramon, pp. 7-17.

de Marivent. En aquesta època va realitzar a Inca la construcció del Cafè-Bar Mercantil, la casa senyorial de Can Beltran i la reforma de l'interior del Teatre Principal. En plena postguerra i com regidor a l'Ajuntament de Palma va obtenir el mes de febrer de l'any 1941 el segon premi per la redacció del Pla d'Ordenació Urbana de la ciutat de Palma.

Francesc Casas va anar deixant la seva activitat professional progressivament, abans de l'edat pertinent, ja que en els seus escrits feia èmfasi constantment dels problemes burocràtics que això comportava, circumstància que va explicar el reduït nombre d'obres projectades en els anys seixanta.

El dia 1 de gener de l'any 1974 va abandonar oficialment el seu estudi després de més de quaranta anys de treball.

Tres anys més tard, el 26 de setembre de l'any 1977, va morir a l'edat de setanta-dos anys a la seva residència d'Illetes (Los Nopales, Calvià), i es tancà així la trajectòria d'un dels arquitectes mallorquins més rellevants de la primera meitat del segle XX.

EL PENSAMENT DE FRANCESC CASAS

Els plantejaments teòrics de Casas comencen la seva gestació a la seva època d'estudiant a Barcelona, on amb la col·laboració de Llorenç Villalonga (Dhey) va publicar en el diari *El Día* l'article titulat "De Arquitectura"⁹, que pot considerar-se com un dels primers escrits apareguts a Mallorca on es defensen les bases del funcionalisme d'arrel lecorbusiana.

En aquests escrits, Casas i Villalonga informen com a postulat essencial que l'arquitectura ha de respectar una finalitat bàsica que consisteix a posar-se al servei de les necessitats dels homes, ja que per a ells el més important és que l'arquitectura els ajudi a resoldre les seves inquietuds espacials diàries.

Per a ells, des dels inicis de l'arquitectura fins al Renaixement, els estils poden considerar-se totalment funcionals.

Per exemple, quan parlen de l'arquitectura egípcia, afirmen que:

"Los bajos relieves egipcios no obedecían a fantasía ornamental, sino que respondían a un fin muy útil, los ganados y animales esculpidos servían de alimento al difunto. Tampoco eran caprichosas las complicaciones en las entradas de los sepulcros, que tenían por objeto evitar que las momias pudieran ser profanadas."¹⁰

Ara bé, amb el Barroc estimen que l'arquitectura entra ja en una plena decadència en concedir més importància al repertori decoratiu que a la funcionalitat de la construcció. Aquesta decadència arquitectònica es manté vigent fins al segle XIX i principis del segle XX, amb el Neoclassicisme, i inclòs amb el Modernisme, del qual afirmen:¹¹

9 Casas, Francesc i Llorenç Villalonga (Dhey), "De Arquitectura" a *El Día*, Palma, 26 de juliol, 3 i 11 d'agost de l'any 1928.

10 Seguí Aznar, Miquel, op. cit., p. 221.

11 Seguí Aznar, Miquel, op. cit., p. 222.

“No era una arquitectura sinó confusión mental.”

Per tant, Francesc Casas i Llorenç Villalonga van considerar que s'havia de realitzar una arquitectura funcional que s'adaptés a les necessitats humanes, tant materials com estètiques, les quals havien de deixar de banda els estils eterns, ja que la nostra època es caracteritza per la variabilitat de costums.

Per a Francesc Casas l'escola de Le Corbusier i Pierre Jeanneret era la que millor va saber interpretar l'esperit de l'època pel que fa a les necessitats de l'arquitectura. Els punts fonamentals del seu Racionalisme arquitectònic eren els següents:

- * els suports eren independents i s'aixequen directament del terra fins a l'alçada que es vulgui sense tenir en compte la distribució interna de la casa.
- * la planta baixa queda aïllada de la humitat del terreny i s'aprofita per eixamplar el jardí.
- * el terrat-jardí protegeix el formigó i ens permet utilitzar un espai molt agradable.
- * el sistema de suports puja fins al terrat, atès que té la funció de ser l'esquelet de l'edifici.
- * les finestres són apaïssades o horitzontals, i permeten que totes les habitacions tinguin el mateix grau de llum de paret a paret. S'evita així l'efecte de contrallum i es destaquen les parets amb ombres, tan molestes per a l'ull humà.

Francesc Casas va completar la seva obra teòrica amb altres articles publicats en diaris i revistes, a través dels quals es desprèn clarament el seu concepte modern d'habitatge. Casas estableix una dicotomia entre l'habitatge tradicional urbà i el nou espai d'habitatge que exigeix nous costums, en una època en què molta gent vivia ja fora de les poblacions.

En aquest sentit ens defineix un del seus projectes:

“Su fachada principal orientada al S.E. (...). La distribución se adapta a las necesidades de la familia mallorquina y al clima local. El exterior debe ser la expresión directa del interior. Se han preferido las terrazas a los tejados a fin de conseguir puntos de vista elevados para dominar el paisaje, de montañas por un lado y el mar por otro (...). La casa está rodeada de jardín. Lo que le proporciona una mayor intimidad e independencia.

Siendo el paisaje de gran belleza, se han dispuesto ventanas muy alargadas, reduciéndose en cambio su altura para evitar un exceso de luz”.¹²

Finalment podem afirmar que F. Casas va completar la seva obra teòrica amb altres articles publicats a revistes com *Brisas*, als quals deixa pal·lès el seu pensament al voltant de la dicotomia entre l'habitatge tradicional urbà i el nou habitatge metropolità. A partir d'aquí va començar la seva tasca a favor de la introducció del Racionalisme a l'illa de Mallorca amb la construcció al 1935 del Cafè-Bar Mercantil.

¹² Casas, Francesc, “Viviendas urbanas y campestres” a *Brisas*, Palma, número 8, desembre de 1934.

EL LENGUATGE ARQUITECTÒNIC DE CASAS A INCA

L'Historicisme suposa la tornada als estils històrics del passat. Inca conserva importants edificis historicistes dels darrers anys del segle XIX que tenen característiques clàssiques. Usen arcs de mig punt i hi destaquen l'horitzontalitat, la simetria i les proporcions.

Va ser una resposta als problemes que tenia plantejats l'arquitectura a principis del segle XX com a conseqüència de la incapacitat creativa a què havia arribat l'eclecticisme del segle XIX. Els arquitectes tornaren a l'arquitectura del passat, però cercant solucions estètiques en l'arquitectura historicista de la mateixa regió.

A l'arquitectura civil, les façanes adopten els models tradicionals dels casals senyoriais amb dues plantes i porxo.

Aquestes façanes es caracteritzen per ésser bastant planes i per la senzillesa decorativa, i hi destaquen el portal d'entrada, sovint recobert amb un arc de mig punt.

Pel que fa al corrent anomenat Racionalisme cal dir que introdueix a Mallorca l'arquitectura funcional que es feia arreu d'Europa. Dóna molta importància als volums i no té ornamentació. Pel que fa al tractament exterior de les façanes, juguen amb la simplicitat formal, joc de volums, finestres apaïssades o col·locades al cantó de la façana, utilització de persianes enrotllables i tancaments amb guillotina.

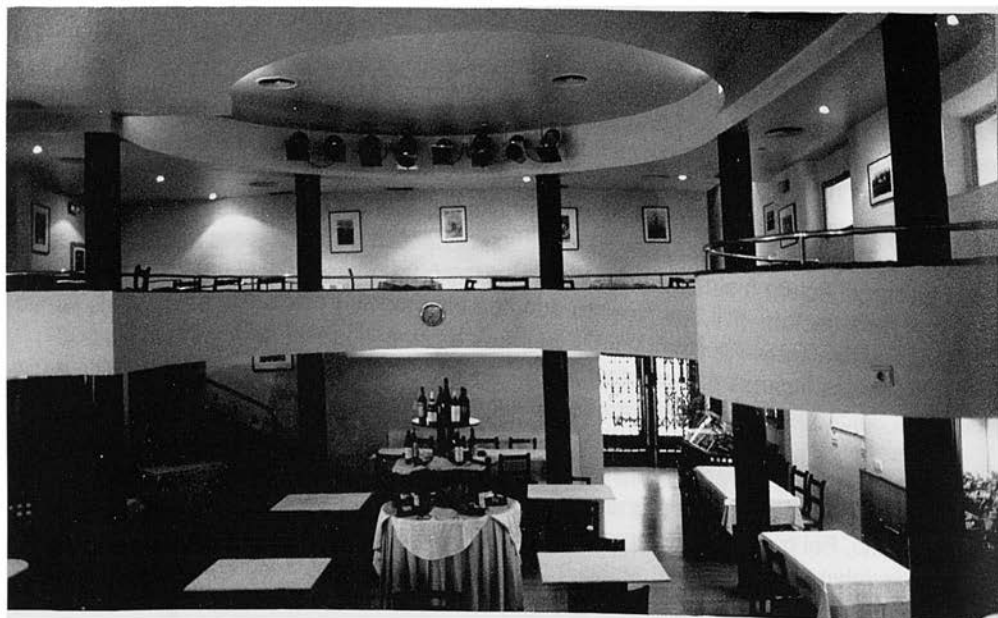
EL CAFÈ-BAR MERCANTIL

Un dels edificis comercials més emblemàtics de la ciutat d'Inca i on Casas va aplicar els seus postulats racionalistes és el Mercantil, situat a la finca de don Antoni Martorell i Ginestra de la plaça d'Espanya (antiga plaça de la República), concretament en el número 36.

Francesc Casas projectà l'any 1935 les obres de reforma a la planta baixa, consistents en la renovació de la decoració interior del local destinat a cafè i a adequar l'espai que en aquell moment es dedicava a celler i fonda per a les sales de festes¹³. Juntament amb el mestre d'obres de Francesc Serra de Can Pelat, va dur a la pràctica les idees de Le Corbusier, arquitecte suís i màxim exponent dels postulats racionalistes.

També va dissenyar la nova façana constituïda per quatre plantes, estreta i de línies simples sense cap tipus de decoració, seguint les pautes del Racionalisme. La lliure estructura de la planta amb un sistema de suports que arriba fins a la teulada suposa l'esquelet principal de l'habitatge. Aquest fet permet gran llibertat als interiors i acaba així amb una llarga tradició de les parets mestres. S'ha de matisar que a principi dels anys 90 es va dur a terme una profunda rehabilitació dels baixos de l'edifici: la barra del bar situada a la part posterior de la planta baixa passà a l'entrada principal del cafè. El canvi del trespol, la nova il·luminació indirecta de les sales i l'ampliació de finestres van portar un aire de renovació profunda a l'arquitectura de Casas.

¹³ Aquesta informació és extreta de la *Memòria descriptiva* del projecte de F. Casas del 5 de juny de l'any 1945, que actualment es conserva a l'Arxiu Municipal d'Inca. L'aparellador municipal don Jaume Roig aprovà la construcció del cinema en el primer pis de la finca en una instància presentada a l'Ajuntament d'Inca el dia 31 de maig del 1935. Aquest document roman a l'Arxiu Municipal.

La façana de l'edifici es caracteritza per la seva verticalitat, però alhora la simetria, les finestres apaïssades i les baranes de tubs metàl·lics fan que la impressió visual del conjunt tendeixi cap a l'horitzontalitat.

També cal destacar la decoració i el mobiliari. L'Art Decó es manifesta al Mercantil com a reflex a tot Espanya dels anomenats objectes de les arts aplicades. El disseny de les vidrieres del Bar Mercantil es caracteritzen pels jocs de volums així com també per la sinuositat de les línies i la riquesa de colors que recorden les obres nouveau del joier i arquitecte americà Louis Comfort Tiffany.

La gradació entre els distints espais, el treball de la secció i l'acurat disseny de cada un dels elements del local, com la il·luminació i les vidrieres; ens parlen de la maduresa assolida per Casas en el moment de projectar la que és una de les seves millors obres.

La concepció de Casas respecte l'interior de l'edifici és la distribució a distints nivells situant diverses dependències del local com els serveis, el cinema, els salons, etc., en una racionalització de l'espai i optimització de la capacitat de magatzematge.

També s'ha de destacar l'escala corba com a motiu de la iconografia pròpia de Casas, ja que a la casa senyorial de Can Beltran la distribució per plantes se soluciona mitjançant la construcció d'una escala que comunica la planta baixa amb les superiors.

El mobiliari interior es redueix a allò més indispensable, així com també desapareixen o no es fa ús de les cortines ni de les estores: la idea és sentir l'arquitectura i els seus volums d'una forma lleugera.

El cafè Mercantil representa una de les fites més remarcables de l'arquitectura racionalista realitzada a Mallorca. El projecte de Casas resol en un solar estret i en forma de L, un programa que inclou el bar, la sala de ball i el cinema, recordant altres experiències realitzades a l'Europa dels anys trenta. L'art és una experiència constructiva i una activitat pro-

ductiva. A l'exterior, la façana queda reduïda a una composició senzilla, entesa com un gran reclam publicitari.

L'arquitectura de Casas és un suport o un vehicle d'idees, conceptes i de valors, per tant, té una clara funció comunicativa.

LA CASA SENYORIAL DE CAN BELTRAN

Situat a l'avinguda de les Germanies, número 95, d'Inca, aquesta casa senyorial, concebuda per l'arquitecte l'any 1939, presenta una façana ubicada dins el període anomenat regionalista amb una mescla d'estils¹⁴ encara que la distribució interior és completament racionalista i funcional.

El promotor de les obres fou don Antoni Beltran Companys, qui dia 30 de març de l'any 1935 sol·licita a l'Ajuntament el desig de construir la casa dels senyors Beltran projectada per Francesc Casas.¹⁵

Es un casal senyorial de dues plantes i porxo que acaba en un voladís de fusta. Al xamfrà trobam una torre que sobresurt per damunt de la resta de l'edifici. Aquesta torre, que dignifica i crea volum a la verticalitat i poca profunditat de la façana, té una balconada al pis noble.

Allò que més cal tenir en compte com a variant de l'estil són les façanes, les quals es caracteritzen per:

¹⁴ Gràcies a l'amabilitat dels senyors Beltran, don Jaume i dona Maria, juntament amb la seva filla Bàrbara, s'han pogut visualitzar els interiors i el magatzem de sabates de Can Beltran. També m'han informat que Francesc Casas va realitzar el projecte del xalet situat al Mal Pas.

¹⁵ El *Catálogo de elementos de interés artístico, histórico, ambiental y del patrimonio arquitectónico de Inca* fixa per a Can Beltran un grau de protecció 2. El seu interès radica sobretot per ser una obra projectada per Casas a la qual deixa ben clara la seva concepció de l'espai i dels elements decoratius de l'interior de la casa.

- * el planisme
- * la desornamentació
- * l'*amor vacui*, destacant tan sols el portal d'entrada

Quant als edificis de caràcter civil, s'observa un gran predomini de les qüestions estètiques sobre les constructives, és a dir, s'atén principalment a la composició i a la valoració artística de les façanes. Aquestes façanes es van caracteritzar per una senzillesa decorativa i del planisme, i en destaquen tan sols el portal d'entrada format per un arc de mig punt de gran diàmetre, suportat per dintells allargats realitzats per pedra de Santanyí o en marbre de Binissalem. Els baixos estan folrats de pedra viva i donen un aspecte monumental a la façana.

Com a culminació de la façana es troba el porxo, que en les cases senyorials mallorquines es trobava obert a l'exterior i s'utilitzava com a cambra d'aire per tal de mantenir acondiciada la planta noble. Cal destacar que és molt utilitzada la solució de col·locar una torre a un costat de la façana amb cobriment a quatre aigües, element propi de l'arquitectura tradicional mallorquina, com les torres de defensa costaneres.

L'interior de la coberta és de bigues de nord estructurades en forma de piràmide ascendent.

La façana principal es troba a l'avinguda de les Germanies i destaca pel portal d'accés a l'habitatge que consta d'un arc de mig punt i a sobre un balcó aguantat per mènsules de decoració classicista, com també s'utilitzarà al rebedor de l'interior.

Totes les obertures estan emmarcades amb unes faixes motllurades de marès. Les finestres generalment, adopten la forma clàssica triangular; ara bé, les del porxo de la façana principal creen un ritme visual i són ovalades amb acabament conopial.

A la façana del carrer de Ramon Llull trobam una finestra coronella, és a dir, un motiu de clara descendència medieval que adoptarà el corrent regionalista.

A un dels extrems de la casa que dona al carrer Ramon Llull destaca el terrat amb balustrades i pilars jònics de gust italianitzant de les vil·les italianes del segle XVI.

A l'interior trobam una sèrie d'elements molt interessants. Al rebedor hi ha una vidriera de ferro forjat i una sostrada decorada amb mènsules de pedra i un iris corregut en fusta. D'especial menció és l'enteixinat o coberta de fusta de l'antic despatx de don Antoni Beltran, realitzada per a casetons de fusta decorats amb un element circular al centre.

L'escala destaca pel seu traçat en espiral i sinuós, però també per la seva balustrada de fusta decorada fugint del carregament més barroc.¹⁶

Les vidrieres són un element remarcable dins el conjunt de la casa, alguna d'elles modernistes i encara fetes mitjançant la tècnica medieval recuperada al romanticisme anomenada tècnica de l'emplomat.

Els detalls més regionalistes es veuen a l'exterior i sobretot es manifesten a la torre: destaca la xemeneia en forma sitja gallega a la seva part superior.

Finalment s'ha de destacar que l'interior de la torre tendeix a l'estil cubista i aprofita cada un dels espais sense oposició de parets mestres. L'estat de conservació actual és

¹⁶ La senyora Maria Garcia conta que el seu sogre don Antoni Beltran va lluitar molt perquè els fusters realitzessin la bella balustrada al seu gust.

admirable, ja que a més de conservar els elements originals s'hi conserva un magnífic joc d'aixetes de principis de segle, llànties de disseny Bauhaus o mobiliari modernista que hauria firmat el mateix Gaspar Homar.

LA REFORMA INTERIOR I EXTERIOR DEL TEATRE PRINCIPAL

Situat al carrer del Teatre, número 10, aquesta magnífica joia de l'arquitectura del segle XX a Inca fou concebuda l'any 1913.

El seu arquitecte fou Guillem Reynés i Font (1877-1918), que també realitzà l'edifici destinat a habitatge de Can Fluxà al carrer del Bisbe Llompart (1910), així com la construcció de la fàbrica de calçat del mateix carrer.

El que ens interessa destacar del Teatre Principal és la reforma total que va dur a terme Francesc Casas el dia 15 de maig de 1945. L'aparellador fou el palmèsà Antoni Planas i Crespi, i el mestre d'obres, Francesc Serra de Can Pelat.

L'Arxiu Històric Municipal d'Inca conserva la memòria íntegra de la reforma i també la petició del representant dels propietaris del teatre que demana a l'Ajuntament l'aprovació del projecte.

En aquest valuós document de 1945 es pot llegir el següent:

“Don Francisco Serra i Ferrer vecino de Inca con domicilio en la calle de Lloseta, en representación de los propietarios del Teatre Principal de la ciudad de Inca, expone que el mencionado local de espectáculos desean efectuar obras de reforma y mejora para la modernización de la sala y del edificio (...).”

Una referència important que ens aporta aquest document és la seva data d'inauguració el dia 17 de gener de l'any 1946.

Pel que fa a la descripció formal de l'edifici s'ha de dir que la façana actual és fruit de la reforma de l'any 1945 i que pertany a l'anomenat corrent classicista que s'introdueix a l'illa als anys 30 i 40 del nostre segle. La pràctica de plantejaments historicistes i regionalistes suposà una tornada als models arquitectònics del passat. Així, un historicisme de característiques clàssiques és el que durà a terme Francesc Casas al Teatre Principal d'Inca.

Totes les obertures es distribueixen simètricament, llargues i estilitzades pilastres dòriques i capitells d'orde tosca que s'alcen per sobre d'un vessament de pedra i de carreu, l'entaulament i el frontó del clàssic més ferm on destaquen elements com els tríglifs amb acanaladores i el frontó amb un òcul o ull de bou tapiat al centre.

Pel que fa a la decoració exterior podem parlar d'un estil sobri, simètric i poc ornamental, encara que cal remarcar les dues garlandes de flors a cada costat de tradició romana i l'escut de la ciutat d'Inca que presideix al cos central. L'interior segueix les mateixes pautes d'estil que l'exterior, encara que destaca per la seva profusió decorativa. Hi destaquen els ornaments fets de guix, la gran llàntia central i les baranes de les llotges ibalcons realitzades amb ferro forjat mallorquí.

L'actuació de Casas destaca per la millora de l'espai amb una distribució racional per tal de augmentar l'aforament, malgrat també s'hi tindrà en compte la decoració. La font principal per tal de seguir el ritme de les obres és la memòria del projecte que es conserva a l'Arxiu Municipal datada el 17 de març de 1945.

L'amfiteatre és objecte d'una gran reforma d'eixamplament així com també del pati de butaques. No obstant això, es van suprimir els amfiteatres laterals i es redueix el nombre de localitats per metre quadrat, ja que Casas va encomanar unes butaques amples per tal de dibuixar fileres amb una major separació.

L'aforament total del teatre serà de 730 espectadors repartits de la següent forma: 296, al pati de butaques; 37, a l'amfiteatre secundari; 277, a l'amfiteatre principal; i 120, a les llotges.

Els seients que l'arquitecte va encarregar havien de ser amples butaques entapissades i de fusta, amb una capa de vernís a l'amfiteatre superior. La separació entre les fileres serà d'un metre amb la finalitat que l'espectador tingué una sensació de comoditat per gaudir plenament de l'espectacle.

La coberta de l'edifici és plana i sense decoració, sostinguda per una estructura combinada de fusta i teules d'estil àrab aguantades per ferro armat.

El local que Casas va reformar va ser un dels pioners pel que fa a les mesures de seguretat. El teatre disposa de cinc sortides directes al carrer, com ja va projectar Guillem Reynés, però el maig del 1945 s'estudia una major obertura de les portes d'acord amb els articles de seguretat arquitectònica de l'època, en què l'article 120 del Reglament diu el següent: "El local dispondrà de una puerta de entrada y salida de cuatro metros, una salida de 2'30 metros y una de 3 metros y medio."

La porta d'entrada a la sala principal fa quatre metres d'ample, encara que també Casas va realitzar les dues que condueixen a l'amfiteatre. Cal destacar que la reforma contemplava, sobretot, una zona de vestíbuls amples o sales de descans perquè l'espectador se sentís a gust abans de veure la funció, que recorda l'Òpera de París construïda per Charles Garnier el 1875.

La memòria contempla la decoració interior del teatre: Casas va dur a terme un estudi escenogràfic espectacular, ja que mantenia que les parets havien d'anar folrades de teles

vermelles per tal d'amagar l'estructura dels murs de contenció, malgrat s'havia de gaudir del barroquisme de les portes laterals dels vestíbuls. La decoració és feta a base de guix i representa una arquitectura triomfal de petites motlures amb motius florals.

Sorprenent és l'arquitectura adintel·lada de les portes que donen accés a la zona de serveis. Emmarcades amb dues columnes jòniques, aquestes obertures de dues plantes tenen un balcó amb baranes al centre que aguanta una estructura clàssica renaixentista amb un tondo que representa una imatge de mig cos emmarcat per dues mitges columnes a manera d'entaulament.

Finalment el Teatre Principal d'Inca ha sofert múltiples reformes des de 1968 fins a l'actualitat, com per exemple la zona de projecció o del bar per tal d'adequar el local a les noves tecnologies del segle XXI.

CONCLUSIÓ

Al principi de la dècada dels anys trenta, i amb una puntualitat no gens freqüent a l'illa, es comencen a notar els ressons del Moviment Modern.

Preludi del que va suposar l'episodi racionalista a Mallorca són els articles publicats a l'any 1928 per Francesc Casas i Llorenç Villalonga a *El Día* de Palma, amb el títol "De Arquitectura", on per primera vegada a l'àmbit local es feia una defensa dels postulats de Le Corbusier.

Casas, que va obtenir la seva titulació professional un any després, com altres arquitectes mallorquins formats aquells anys a Barcelona (Guillem Muntaner, Enric Juncosa, etc.) tingué l'ocasió de conèixer l'ambient en què es va gestar el GATEPAC i també les activitats promogudes pel grup racionalista català per tal de difondre el Moviment Modern.

Els edificis que s'han esmentat al llarg dels capítols anteriors són algunes de les postres més interessants del Racionalisme i del Regionalisme d'Inca que evidencien la receptivitat existent davant els nous plantejaments.

La consideració global de l'activitat professional dels arquitectes locals permet afirmar que pràcticament cap d'ells no encaixa dintre de l'ortodòxia del Moviment Modern.

Més que d'arquitectes s'hauria de parlar d'obres en què s'evidencien els plantejaments racionalistes, dins de trajectòries professionals no gaire coherents, a les quals l'alternança de llenguatges és un fet generalitzat.

Finalment, tot i aquesta manca general de compromís, en què el Racionalisme s'adopta com un llenguatge formal i intel·lectual, podem acabar dient que és una de les aportacions més valuoses al patrimoni arquitectònic illenc del segle XX.

"Un estil, un gènere s'oblida quan perd la seva finalitat primordial respecte de l'arquitectura. L'objectiu és omplir les necessitats dels homes de cada època. Oblidar aquesta veritat equival a matar l'arquitectura. Aquesta és doncs la finalitat per excel·lència del meu treball. El seu àngel benefactor s'anomena raó i funcionalisme, ans el contrari, el seu dimoni més terrible es diu ornamentació i caprici".

(Casas, Francesc i Villalonga, Llorenç, "De Arquitectura" a *El Día*, Palma, 26 de juliol de l'any 1926, citat a Seguí Aznar, Miquel, *La Arquitectura Contemporánea en Mallorca (1900-1947)*, Palma, UIB-Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Balears, 1990, p. 221.)

BIBLIOGRAFIA GENERAL

Autors Varis, *Guies de Pobles de Mallorca*, Edita Hora Nova SA, Palma, 1999.

Autors Varis, *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum XI (Veu Muro), Edicions Promomallorca SL, Palma, 1993.

CAPELLÀ, Llorenç, *Diccionari Vermell*, Editorial Moll, Palma, 1989.

ESTEVEZ ORTEGA, E., "El arte de ayer y el de mañana en Italia" a *Última Hora*, Palma, 11 de setembre de 1935.

FERRÀ-PONÇ, D., "Cultura y Vida política a Mallorca" a *Randa*, Barcelona, número II, 1976.

FONTANA, Josep, *Historia: análisis del pasado y proyecto social*, Ed. Crítica, Barcelona, 1999.

GRAÑA, Isabel, *La cultura a Mallorca (1840-1936)*, Edicions Documenta Balear-Quaderns d'Història Contemporània a les Balears, núm. 10, 1998.

KHAN, Hasan-Udin, *El estilo internacional. Arquitectura moderna desde 1925 hasta 1965*, Ed. Taschen, Barcelona, 2001.

JENCKS, Charles, *El lenguaje de la arquitectura posmoderna*, Editorial Gustavo Gili, Barcelona, 1991.

MASSOT MUNTANER, Josep, *Cultura i vida a Mallorca entre la Guerra i la Postguerra (1930-1950)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1978.

SEGUÍ AZNAR, Miquel, *Arquitectura contemporánea en Mallorca (1900-1947)*, COAB-UIB, Palma, 1990.

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

AGUILÓ, Francesc, et alia, *Muro, romandre a la memòria*, Associació Cultural Algebelí, Muro, 1997.

"Francisco Casas, Arquitecte (1905-1977)" *D'A*, 10 (MONOGRAFIA), COAB, Palma, 1992.

FIOL, Pere, et alia, *Història de Muro* (Volum IV), Muro, 1991.

FIOL, Pere, PAYERAS, Damià, *Muro i les seves platges*, Ediatorial Everest, L 1993.

GONZÁLEZ, Elvira, *Inventari de l'Arxiu Municipal de Muro*, Consell Insular Mallorca, Palma, 1988.

LUCENA, Martí, et alia, Palma. *Guía de arquitectura*, COAB, Palma, 1996.

ROSSELLÓ, Ramon, ALOMAR, Gabriel, *Història de Muro* (III volums), Palma, 1990-1994.

SAGRERA, Mateu, *Muro en la mano*, Imprenta Vich, Inca, 1934.